

Soạn bài: Tính thống nhất chủ đề của văn bản

TÍNH THỐNG NHẤT CHỦ ĐỀ CỦA VĂN BẢN

I. KIẾN THỨC CƠ BẢN

1. Chủ đề của văn bản là gì?

Để hiểu thế nào là chủ đề của văn bản, hãy đọc lại văn bản Tôi đi học của Thanh Tịnh để tìm hiểu những vấn đề sau:

- Trong văn bản, tác giả đã kể lại những gì của thời thơ ấu?
- Tác giả đã thể hiện tình cảm của mình như thế nào khi sống trong những kỉ niệm của ngày tựu trường đầu tiên?

Gợi ý:

- Tác giả nhớ và kể lại những kỉ niệm trong ngày đầu tiên tựu trường: trên đường mẹ đưa đến trường, ở trường, ông đốc gọi tên, xếp hàng đi vào lớp, bài học đầu tiên.

- Tác giả bày tỏ cảm xúc nao nức khi nhớ về buổi tựu trường đầu tiên; khi nhớ lại những kỉ niệm trong buổi đầu tiên đến trường ấy, tác giả sống với những tình cảm ấu thơ: sự thay đổi, cảm giác lớn lên, lạ lẫm khi đến trường, sợ sệt, rụt rè khi ông đốc gọi tên, xếp hàng, cảm giác thân quen, gần gũi với bạn, với thầy trong bài buổi học đầu tiên.

- Hai nội dung trên chính là chủ đề của văn bản Tôi đi học, vậy chủ đề của văn bản này là gì?

Gợi ý: Chủ đề của văn bản không chỉ là những sự việc mà tác giả kể lại. Như trong văn bản Tôi đi học, ta thấy tình cảm, cảm xúc cũng là một bộ phận quan trọng của chủ đề văn bản. Như vậy, có thể phát biểu chủ đề của văn bản Tôi đi học là: kể lại những sự việc trong buổi đầu tiên đi học, tác giả đã bộc lộ ấn tượng sâu sắc về những tình cảm, cảm xúc ấu thơ trong sáng, hồn nhiên.

- Từ việc tìm hiểu chủ đề của văn bản trên, em hiểu thế nào là chủ đề của một văn bản?

Gợi ý: Có thể hiểu chủ đề của một văn bản là đối tượng và vấn đề chính mà văn bản ấy biểu đạt.

2. Tính thống nhất về chủ đề của văn bản

- Tại sao có thể nói văn bản Tôi đi học đảm bảo sự thống nhất về chủ đề?

Gợi ý: Một văn bản nào đó được xem là đảm bảo tính thống nhất chủ đề khi nó chỉ biểu đạt đối tượng và vấn đề chính đã xác định, không xa rời hay lạc sang chủ đề khác.

- Chủ đề của văn bản Tôi đi học là: kể lại những sự việc trong buổi đầu tiên đi học, tác giả đã bộc lộ ấn tượng sâu sắc về những tình cảm, cảm xúc ấu thơ trong sáng, hồn nhiên.

- Căn cứ vào đâu để nói văn bản này kể về những kỉ niệm của tác giả về buổi tựu trường đầu tiên?

Gợi ý:

- Chú ý nhan đề (Tôi đi học), các từ ngữ (kỉ niệm, buổi tựu trường, lần đầu tiên đi đến trường, sách vở, bút thước, trường Mĩ Lí, học trò, thầy, lớp, hồi trống, ông đốc trường,

lớp năm, sắp hàng, bàn ghế, phấn, bảng đen, đánh vần, bài viết tập, ...), các câu (“Hằng năm... nao nức những kỉ niệm mơn man của buổi tựu trường.”, “Buổi mai hôm ấy, một buổi mai đầy sương thu và gió lạnh, mẹ tôi âu yếm nắm tay tôi dẫn đi trên con đường dài và hẹp.”, “Trước sân trường làng Mĩ Lí ... vui tươi và sáng sủa.”, “Ông đốc trường Mĩ Lí cho gọi mới đến đứng trước lớp ba.”, “Sau khi thấy hai mươi tám cậu học trò sắp hàng đều đặn dưới hiên trường, ông đốc liền ra dấu cho chúng tôi đi vào lớp năm.”, “Một mùi hương lạ xông lên trong lớp.”, “Nhưng tiếng phấn của thầy tôi gạch mạnh lên bảng đen đã đưa tôi về cảnh thật. Tôi vòng tay lên bàn...” thể hiện chủ đề của văn bản;

- Dựa vào đâu để xác định rằng qua những sự việc trong buổi tựu trường đầu tiên, tác giả bộc lộ ấn tượng sâu sắc về những tình cảm, cảm xúc ấu thơ trong sáng, hồn nhiên?

Gợi ý: Chú ý các từ ngữ, chi tiết nêu bật ấn tượng sâu sắc về buổi tựu trường đầu tiên; cảm giác mới lạ xen lẫn ngỡ ngàng của nhân vật “tôi” khi cùng mẹ đi đến trường, khi cùng các bạn đi vào lớp và trong buổi học đầu tiên:

+ nao nức, mơn man, những cảm giác trong sáng ấy, tung bừng rộn rã,...

+ trang trọng, đứng đắn, lo sợ vẩn vơ, ngỡ ngàng, ngập ngừng e sợ, rụt rè, chơ vơ, vụng về lúng túng, run run theo nhịp bước rộn ràng trong các lớp, như thấy quả tim tôi ngừng đập, giật mình và lúng túng, nặng nề một cách lạ, thấy xa mẹ, ...

+ Chi tiết đánh rơi vở; con đường quen nhưng tự nhiên lại thấy lạ; cảm nhận khác nhau về ngôi trường buổi tựu trường và trong buổi tựu trường; khóc nức nở khi ông đốc trường gọi tên; hình ảnh con chim con; ...

II. RÈN LUYỆN KĨ NĂNG

1. Đọc văn bản sau và trả lời câu hỏi:

RỪNG CỌ QUÊ TÔI

Chẳng có nơi nào đẹp như sông Thao quê tôi, rừng cọ trập trùng.

Thân cọ vút thẳng trời hai ba chục mét cao, gió bão không thể quật ngã. Búp cọ vuốt dài như thanh kiếm sắc vung lên. Cây non vừa trỗi, lá đã xoà sát mặt đất. Lá cọ tròn xoè ra nhiều phiến nhọn dài, trông xa như một rừng tay vẫy, trưa hè lấp loá nắng như rừng mặt trời mới mọc. Mùa xuân, chim chóc kéo về từng đàn. Chỉ nghe tiếng hót líu lo mà không thấy bóng chim đâu.

Căn nhà tôi núp dưới rừng cọ. Ngôi trường tôi học cũng khuất trong rừng cọ. Ngày ngày đến lớp, tôi đi trong rừng cọ. Không đếm được có bao nhiêu tàu lá cọ xoè ô lợp kín trên đầu. Ngày nắng, bóng râm mát rượi. Ngày mưa, cũng chẳng ướt đầu.

Cuộc sống quê tôi gắn bó với cây cọ. Cha làm cho tôi chiếc chổi cọ để quét nhà, quét sân. Mẹ đựng hạt giống đầy móm lá cọ, treo lên gác bếp để gieo cấy mùa sau. Chị tôi đan nón lá cọ, lại biết đan cả mành cọ và làn cọ xuất khẩu. Chiều chiều trăn trâu, chúng tôi rủ nhau đi nhặt những trái cọ rơi đầy quanh gốc về om, ăn vừa béo vừa bùi.

Quê tôi có câu hát:

*Dù ai đi ngược về xuôi
Com nầm là cọ là người sông Thao.*

Người sông Thao đi đâu rồi cũng nhớ về rừng cọ quê mình.

(Nguyễn Thái Vận)

a) Hãy cho biết chủ đề của văn bản trên là gì.

Gợi ý: Rừng cọ và sự gắn bó giữa cuộc sống người dân sông Thao đối với rừng cọ.

b) Tìm các từ ngữ, các câu tiêu biểu thể hiện chủ đề của văn bản.

Gợi ý:

- Các từ ngữ: rừng cọ, cây cọ, thân cọ, búp cọ, lá cọ, chồi cọ, nón lá cọ, mảnh cọ, làn cọ, trái cọ,...

- Các câu: “Chẳng có nơi nào đẹp như sông Thao quê tôi, rừng cọ trập trùng.”, “Cuộc sống quê tôi gắn bó với cây cọ.”

c) Để triển khai chủ đề, các đoạn văn trong văn bản đã trình bày đối tượng và vấn đề theo một thứ tự nào? Thứ tự ấy có ý nghĩa ra sao? Có thể thay đổi trật tự sắp xếp này không? Vì sao?

Gợi ý:

- Đối tượng và vấn đề của văn bản:

+ Đối tượng: rừng cọ quê tôi;

+ Vấn đề: sự gắn bó giữa cuộc sống người dân sông Thao với rừng cọ.

- Miêu tả rừng cọ trước sau đó mới nói đến sự gắn bó giữa cuộc sống người dân sông Thao với rừng cọ là một trật tự hợp lý; vì: phải miêu tả cho người đọc biết trước đối tượng (rừng cọ) như thế nào để từ đó nhận thấy mối gắn bó bền chặt của con người miền đất sông Thao với cây cọ.

2. Trong các ý dưới đây, ý nào phù hợp với chủ đề: “Văn chương làm cho tình yêu quê hương đất nước trong ta thêm phong phú và sâu sắc.”.

a) Văn chương làm cho những hiểu biết của ta về quê hương đất nước thêm phong phú, sâu sắc;

b) Văn chương lấy ngôn từ làm phương tiện biểu hiện;

c) Văn chương làm ta thêm tự hào về vẻ đẹp của quê hương đất nước, về truyền thống tốt đẹp của ông cha ta;

d) Văn chương giúp ta yêu cuộc sống, yêu cái đẹp;

e) Văn chương nung nấu trong ta lòng căm thù bọn giặc cướp nước, bọn bán nước và hun đúc ý chí quyết tâm hi sinh để bảo vệ nền độc lập, tự do của Tổ quốc.

Gợi ý: (a), (c)

Làm cho tình yêu quê hương đất nước thêm phong phú và sâu sắc là một trong những đặc điểm trong chức năng tác động của văn chương; bên cạnh đặc điểm này, văn chương còn mang nhiều đặc điểm khác nữa về nội dung cũng như hình thức thể hiện. Sẽ không đảm bảo tính thống nhất chủ đề nếu chúng ta triển khai các ý (b), (d), (e) khi tạo lập văn bản với chủ đề “Văn chương làm cho tình yêu quê hương đất nước trong ta thêm phong phú

và sâu sắc.”.

3. Có bạn dự định triển khai phân tích dòng cảm xúc thiết tha, trong trẻo của nhân vật “tôi” trong văn bản Tôi đi học bằng những ý sau:

- a) Cứ mùa thu về, mỗi lần thấy các em nhỏ núp dưới nón mẹ lần đầu tiên đến trường, lòng lại náo nức, rộn rã, xốn xang;
- b) Con đường đến trường trở nên lạ;
- c) Mẹ nắm tay dẫn đến trường;
- d) Muốn thử cố gắng tự mang sách vở như một cậu học trò thực sự;
- e) Sân trường như rộng hơn, ngôi trường như cao hơn;
- g) Sợ hãi, chơ vơ trong hàng người bước vào lớp;
- h) Ông đốc và thầy giáo trẻ trìu mến đón học trò.

Theo em, có cần phải điều chỉnh các từ ngữ, các ý cho sát với yêu cầu đề bài không? Nếu có, hãy lựa chọn, bổ sung, điều chỉnh lại.

Gợi ý:

- Trong các ý trên, có ý nào lạc chủ đề mà đề bài nêu ra không?
- Các từ ngữ trong các ý được lựa chọn để triển khai đã chính xác, phù hợp với chủ đề chưa?
- Hãy sắp xếp lại trình tự các ý cho đúng với diễn biến của các sự việc trong văn bản Tôi đi học.

Lưu ý: Các ý không phù hợp với chủ đề được nêu ra trong đề bài là (c), (g); Chủ thể của các cảm xúc là “tôi” - nhân vật của câu chuyện được kể trong văn bản Tôi đi học, chứ không phải của “tôi” - người phân tích; Cần điều chỉnh cách diễn đạt ý, chẳng hạn:

- Con đường vốn quen thuộc nhưng “tôi” lại cảm thấy lạ trong buổi đầu tiên đến trường;
- “Tôi” cảm thấy sân trường như rộng hơn, ngôi trường như cao hơn;
- Điều chỉnh ý (h): “Tôi” thấy gần gũi, mến yêu lớp học, thầy giáo và các bạn.

Đọc kĩ lại văn bản Tôi đi học để lựa chọn trình tự sắp xếp các ý.

4. Qua các bài tập đã làm ở trên, theo em khi viết một văn bản cần chú ý những gì để đảm bảo tính thống nhất chủ đề?

Gợi ý:

- Phải xác định rõ đối tượng và vấn đề của văn bản sẽ tạo lập;
- Khi lập ý, phải chú ý lựa chọn ý cho tập trung, sát với chủ đề và sắp xếp dàn ý theo trình tự trước sau thích hợp;
- Cần nhắc các từ ngữ, câu thể hiện rõ chủ đề;
- Dựng các đoạn, phần của bài văn cho thống nhất, làm nổi bật chủ đề chính.